

ПЛАТФОРМА НА ОРГАНИЗАЦИИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈА

Истражување на тема:

Транспарентноста во финансирањето на политичките партии

Автор:

Дарко Црвенковски

Институт за економски стратегии и меѓународни односи ОХРИД – Скопје

мај 2019, Скопје

Овој документ е подготвен од страна на Платформата на граѓански организации за борба против корупција со поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во овој извештај им припаѓаат на авторите и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски Држави.

СОДРЖИНА

1. Содржина	2
2. Резиме	3
3. Методологија	4
4. Законска рамка за финансирање на политички партии (Република Северна Македонија, Србија, Хрватска и Бугарија).....	6
5. Јавна достапност на документи за финансирање на политичките партии ..	12
6. Перцепциите на јавноста и финансирањето на политичките партии	15
7. Заклучоци и препораки	17
8. Користена литература	20

РЕЗИМЕ

Ова истражување претставува обид за идентификување на слабостите на правните системи на четири балкански држави во делот на финансирање на политичките партии. Притоа, се врши мапирање на транспарентноста на политичките партии и надлежните органи, односно јавното објавување на документи поврзани со финансирањето на партиите согласно законот. Наодите и заклучоците изведени од истражувањето се засноваат врз три компоненти: 1) компаративна анализа на законските решенија на четири балкански држави, вклучувајќи ги Република Северна Македонија, Република Србија, Република Хрватска и Република Бугарија, 2) анализа на јавната достапност на документите за финансирање на политичките партии и 3) податоци собрани од спроведена теренска и онлајн анкета на 105 испитаници.

Спроведеното истражување е поделено во три дела. Во првиот дел, истражувањето се фокусира на законските решенија за финансирање на политичките партии на четири балкански држави со акцент на Северна Македонија, при што се мапираат сличностите и недостатоците на законските рамки во овие држави.

Главна цел на вториот дел од ова истражување е да се направи детална анализа на транспарентноста на политичките партии и државните органи преку анализа на јавната достапност на документите за финансирање на партиите во Северна Македонија.

Третиот дел на истражувањето се осврнува на запознаеноста на генералната јавност со начините на кои се финансираат политичките партии, но и законските одредби кои ја регулираат оваа материја, вклучително и правата кои граѓаните ги уживаат согласно Законот за финансирање на политички партии.

По спроведената анализа беа изведени неколку заклучоци. Студијата укажува на неколку вида на поврзани пречки кои ја намалуваат транспарентноста во делот на финансирањето на политичките партии, и тоа: 1) недостапноста на финансиските извештаи и податоците од регистрите за донации до јавноста, 2) недостатоците во правната рамка за финансирањето на партиите која овозможува корупција, 3) кршењето на законските одредби од Законот за финансирање на политичките партии во делот на транспарентно и јавно објавување на документите за финансирање и 4) перцепцијата на јавноста дека политичките партии се корумпирани. Врз основа на наодите, студијата вклучува и неколку препораки за различните општествени и релевантни актери од областа на финансирање на политички партии.

МЕТОДОЛОГИЈА

Целта на спроведувањето на оваа студија, а истовремено и главно истражувачко прашање е прашањето за тоа дали процесот на финансирање на политичките партии е транспарентен и соодветно достапен за јавноста.

При спроведувањето на ова истражување беа искористени следните методи:

1. Истражување на примарни и секундарни извори
2. Описно истражување
3. Компаративен (споредбен) метод

Со цел остварување на истражувачките цели, користени беа следните методи за собирање на податоци:

1. Анализа на документи (desk research), која вклучува преглед и анализа на следните документи:
 - а) Релевантна литература, научни и стручни трудови, извештаи и анализи што го анализираат финансирањето на политичките партии
 - б) Законската и подзаконската рамка што ги уредува начините на финансирање на политичките партии и принципот на транспарентност на овој процес
2. Спроведен онлајн прашалник јавно објавен на социјалните мрежи.

Прашалникот се состоеше од 16 прашања, со фокус на Законот за финансирање на политичките партии и транспарентноста на нивното финансирање. Поголемиот број од прашањата од прашалникот нудеа повеќе избори за одговор, со можност и простор за појаснување на одговорите. Прашалниците беа пополнувани во периодот од 20 до 30 април 2019. Пополнети беа 105 прашалници. Од испитаниците 66% проценти се жени, 33% се мажи, додека 1% не сакале да го откријат својот пол. Од нив 97% живееле во град додека 3% живеат на село. Најголемиот дел од испитаниците се со високо образование 47.6%, 38.8% се магистри на науки, 10.7% се со средно образование и 2.9 се со вишо образование. Голем број на испитаниците се вработени, додека невработени се само 16.7%. Возрасната категорија на испитаниците е следната: 1% се под 18 години, 35.4% се на возраст од 18 до 29 години, 43.4 се на возраст од 30 до 39 години, 10.1% се на возраст од 40 до 49 години и 10.1% се на возраст од над 50 години. Четврата и последна фаза во подготовката на студијата вклучи анализа на прибраните податоци.

Подготовката на ова истражување се спроведуваше во три фази. Во првата фаза се изготви споредба на законите кои се однесуваат на финансирањето на политичките партии во четири балкански држави, вклучувајќи ги Северна Македонија, Србија, Хрватска и Бугарија. Главната цел беше да се запознаеме со слабостите и јаките страни на секое од овие правни решенија во четири дела и тоа, начин на јавно финансирање на политичките партии, начин на приватно финансирање на политичките партии, државни

органи надлежни за контрола и ревизија и казнените одредби кои произлегуваат од прекршување на овие закони.

Во втората фаза беше направено истражување на документи кои согласно законот за финансирање на политичките партии во Северна Македонија треба да се јавно достапни на веб-страниците на политичките партии и државните органи. Во ова истражување беа опфатени триесет и три политички партии и три државни институции и тоа - Државниот завод за ревизија, Управата за јавни приходи и Централниот регистар.

Во третата фаза беа прибрани податоци преку онлајн прашалникот, детално образложен погоре во текстот.

ЗАКОНСКА РАМКА ЗА ФИНАНСИРАЊЕ НА ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ

Законите за финансирање на политичките партии како посебни закони се нова пракса во законодавството на анализираниите држави. Историски гледано финансирањето на политичките партии секогаш било составен дел на законите за политички партии кои покрај финансирањето го уредувале и делувањето, начините на формирање и активностите кои една политичка партија во одредена држава може да ги спроведува.

Со растењето на делокругот на активности кои се преземаат од страна на политичките партии, но и со се поголемиот притисок на јавноста дека партиите немаат транспарентно финансирање, законодавците во државите се одлучуваат финансирањето на истите да го уредат во посебен закон. Првиот Закон за финансирање на политички партии во Северна Македонија е усвоен на 27.10.2004 година, во Србија во 2003 година, во Хрватска во 2011 година, додека во Бугарија се уште нема посебен закон за финансирање на политички партии. Во оваа држава финансирањето е уредено во Закон за политички партии донесен на 01.04.2005 година.

Она што е од исклучителна важност се честите промени и дополнувања на овие закони, па така во Северна Македонија законот е изменет и дополнет шест пати, во Србија законот е изменет и дополнет три пати, за во 2011 година да се донесе целосно нов закон и негова измена во 2014 година. Во Хрватска законот претрпел пет измени и дополнувања, за во март 2019 година да се донесе целосно нов Закон за финансирање на политички партии. Во Бугарија, Законот за партии претрпел вкупно шеснаесет измени и дополнувања за четиринаесет години, иако овој закон уредува многу поголема материја и финансирањето на партиите е само еден сегмент од него.

Честото менување на законодавството кое ја регулира конкретната материја го отежнува неговото следење од страна на медиумите и ја намалува довербата на граѓаните во квалитетот на законските решенија. Овие промени влијаат и на партиите кои треба да го прилагодат своето делување согласно новите законски одредби.

Во однос на изворите за финансирање, во светот постојат неколку системи - системи каде политичките партии се финансираат само од приватни приходи, системи каде се финансираат само од јавни приходи (државен буџет) и системи каде е воведена комбинација од двата вида на финансирање. Државите кои ги разгледуваме во оваа анализа се одлучиле за комбиниран систем, односно финансирање и од јавни и приватни приходи.

	Република Северна Македонија	Република Србија	Република Хрватска	Република Бугарија
Јавни и приватни приходи	ДА	ДА	ДА	ДА
Јавни приходи изразени како процент од Буџетски приходи	0,15%	0,105%	0,075%	11 лева по добиен глас
Процент на потребни добиени гласови од вкупниот број на гласачи за да се обезбеди јавно финансирање	30% на партиите кои добиле 1% од вкупниот број гласови / 70% на политичките партии кои имаат свои пратеници во Собранието	Над и под 5% 20% на сите кои учествуваат на изборите / 80% на сите кои добиле мандати согласно бројот на мандати	100% на партиите кои освоиле мандати	100% согласно гласовите добиени на изборите
Вкупни јавни приходи изразени во милиони евра	4,5 ¹	11,1 ²	14,4 ³	1,6 ⁴

По спроведената анализа, може да се забележи дека главната разлика во системите се јавува во начинот на одредување на средствата кои се распределуваат. Па така, законодавецот во Северна Македонија, Хрватска и Србија се одредил за процентуално одредување на средствата кои ќе се одвојат од приходите на буџетот на државата, додека во Бугарија е одредена точната сума која ја добиваат партиите по добиен глас на избори. Разлика има и во начинот на распределување на средствата. Јавни финансии во Северна Македонија добиваат сите партии. Во Србија исто така финансии добиваат сите партии со тоа што партиите кои освоиле над 5% од гласовите на последните избори добиваат

¹ <https://www.finance.gov.mk/files/u3/Gragjanki%20Budjet.pdf>

² <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-budzetu-republike-srbije-za-2019-godinu.html>

³ <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2019-godina>

⁴ <http://www.electionguide.org/elections/id/2499/>

0,5 пати повеќе средства од оние кои добиле помалку од 5% од гласовите на вкупниот број на гласачи кои гласале на изборите. Во Хрватска јавни финансии добиваат сите пратеници кои освоиле мандати во собранието, па дури и пратениците кои се независни и можат самостојно да ги трошат овие средства за свои активности и тие се зависно врзани со добиениот мандат. Во Бугарија пак, секоја партија добива онолку јавни средства колку што освоила гласови на изборите пресметано по добиен глас. Што се однесува до транспарентното објавување на податоците за финансирање на партиите, во ниту една од државите нема точно објавено колку средства се одделуваат за финансирање на политичките партии.

Една од клучните разлики на законот на Северна Македонија со останатите три држави е фактот дека согласно член 10-а: „Покрај средствата од членот 9 од овој закон во Буџетот на Северна Македонија се обезбедуваат и средства во висина од 280.000 евра во денарска противвредност за годишно финансирање на партиско истражувачко-аналитичките центри формирани согласно со закон како дел од внатрешната организација на политичката партија.,⁵

Ваквото додатно јавно финансирање на работата на политичките партии, односно на нивните истражувачко-аналитички центри е забележано само во законот во Северна Македонија, додека во останатите држави не може да се сретне ваква одредба и работата на истите центри се финансира само од приватни средства на партиите. Во законот за финансирање на политички партии во Србија е предвидено додатно финансирање од 0,07% од вкупните приходи на државата на годишно ниво за финансирање на изборната кампања. Ова значи дека партиите во Србија покрај предвидените јавни финансии на годишно ниво, во изборни години добиваат додатни 7,4 милиони евра, од кои 20% се делат на сите партии кои учествувале на изборите, додека 80% се делат на сите партии кои освоиле мандати на изборите.

Во делот на дозволени и забранети начини на финансирање, сите четири закони кои се предмет на ова истражување предвидуваат исти начини на приватно финансирање на политичките партии, преку членарина, донации, кредити, спонзорства и прилози. Главната разлика е во висината на износите на средствата кои се дозволени во различните закони. Согласно законите, за членарина има ограничување на висината на износот за една тековна година во законите на Србија и Северна Македонија, односно до 1000 динари во Србија и до една просечна плата во законот на Северна Македонија, додека во законите на Хрватска и Бугарија не е предвидено ограничување во овој дел.

	Република Северна Македонија	Република Србија	Република Хрватска	Република Бугарија
Членарина (во евра)	400 ⁶	8,5 ⁷	Нема ограничување	Нема ограничување

⁵ Закон за финансирање на политички партии на РМ, член 10-1, став 1

⁶ Закон за финансирање на политички партии во РСМ, член 14, став 2/ Завод за статистика, http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/4.1.19.47_mk.pdf

⁷ Закон за финансирање на политички активности на Србија, член 8, став 3

Донации на физички лица	30 просечни нето плати ⁸	20 просечни нето плати ⁹	30,000 куни ¹⁰	10,000 лева ¹¹
Донации на правни лица	60 просечни нето плати ¹²	200 просечни нето плати ¹³	200,000 куни	Нема ограничување
Услуги од правни лица	Дозволено ¹⁴	Дозволено ¹⁵	Дозволено ¹⁶	Забрането ¹⁷

Во делот на донациите, законите на сите држави кои се дел од анализата предвидуваат ограничување и кај приватните и кај физичките лица. Согласно законот на Северна Македонија, физичко лице во текот на една година може да изврши уплата на донации во висина од 30 нето просечни плати за претходната година, или доколку се работи за правно лице донацијата смее да биде во максимална висина од 60 нето плати. Вакво ограничување има и во законот на Србија, каде физичкото лице е ограничено до 20 нето просечни плати, додека правното лице до 200 нето просечни плати. Хрватскиот закон пак предвидува точна сума која може да ја донира и физичкото и правното лице, каде за првите е предвидена максимална сума од 30,000 куни додека за вторите максимална сума од 200,000 куни. Дополнителна заштита која ја има хрватскиот закон во однос на сите други закони е обврската политичката партија да склучува договор со донаторот за сите донирани износи кои ја надминуваат вредноста од 5,000 куни. Што се однесува до бугарскиот закон за политички партии, истиот содржи само максимална граница за висина на донациите на физичките лица и истата изнесува 10,000 лева, додека за правните лица не постои никакво ограничување врз вредноста на нивните донации. Ваквата поставеност во Законот за политички партии на Бугарија, без утврден лимит на висина на средствата за правните лица и добивање на донации без потпишување на договори со донаторот над одредена сума, може да им овозможи непречено и неконтролирано донирање на средства од страна на едно правно лице во одредена политичка партија. Она што исто така претставува голема разлика е можноста која ја даваат законите на Македонија, Србија и Хрватска да можат да користат услуги од правните лица во вид на донација. Во српскиот и хрватскиот закон сепак е предвидено овие донации да се регистрираат по нивната пазарна вредност, со што истите се ограничени, односно не смеат да ја преминат максималната граница за висина на донација од правни лица која ја имаат овие закони поставено. Во Законот за финансирање на политички партии во Северна Македонија е предвидено дека правното лице може услугите да ги дава на политичката партија и по повластена вредност, односно се бара да се пријави вистинската пазарна вредност на услугата и повластената

⁸ Закон за финансирање на политички партии во РСМ, член 16, став 1

⁹ Закон за финансирање на политички активности на Србија, член 10, став 1

¹⁰ Закон за финансирање на политички избори, кампањи и референдуми во Хрватска, член 19 став 1

¹¹ Закон за политички партии на Република Бугарија, член 23, став 2

¹² Закон за финансирање на политички партии во РСМ, член 16, став 1

¹³ Закон за финансирање на политички активности на Србија, член 10, став 2

¹⁴ Закон за финансирање на политички партии во РСМ, член 15, став 4

¹⁵ Закон за финансирање на политички активности на Србија, член 9, став 1

¹⁶ Закон за финансирање на политички избори, кампањи и референдуми во Хрватска, член 18 став 3

¹⁷ Закон за политички партии на Бугарија, член 24, став 2

вредност на услугата, со што се остава простор за манипулација при давањето на овие услуги. Исто така во законот на Северна Македонија постои можност за бесплатно давање на услуги од страна на правните лица во корист на политичките партии или пак за дадената услуга да плати трето лице. Со овој недостаток се остава можноста едно правно лице да донира услуги во многу поголема пазарна вредност и со самото тоа да ја надмине максималната вредност која може да се донира согласно законот. Во законот на Бугарија можноста за давање на услуги од страна на правните лица е целосно забранета, со оглед на фактот што во овој закон нема пропишана ни максимална висина на вредноста на донацијата од правното лице, па со тоа и можност за донирање на услугите на правните лица е забранета.

Кога го разгледуваме финансирањето на политичките партии за време на изборна кампања можеме да заклучиме дека само во хрватскиот закон можеме да најдеме одредба која точно го пропишува максималниот износ на средства кои можат да бидат потрошени во една изборна кампања. Во Закон за финансирање на политички избори, кампањи и референдуми во Хрватска во членот 38 став 1 е пропишано дека еден кандидат во кампањата за избор на претседател може да потроши најмногу 8 милиони куни, додека за избор на претставници во собранието на Хрватска на еден кандидат му е дозволено да потроши средства во максимална вредност од 1,5 милиони куни. Вакви ограничувања има за сите избори кои се одржуваат во Хрватска, вклучително и европските и локалните избори.

Во сите четири закони има пропишано средства кои се забранети и кои не смеат да се користат за финансирање на активностите на политичките партии. Оттука, политичките партии од овие четири држави не смеат да користат финансиски средства од меѓународни организации и влади на други држави, јавни средства кои не се предвидени со законите за финансирање на политички партии, јавни установи, јавни претпријатија, компании со доминантен сопственик од друга држава, невладини организации, верски заедници, анонимни и неидентификувани извори.

Што се однесува до транспарентноста во Законот за финансирање на политички партии во Северна Македонија и во Законот за политички партии на Бугарија е пропишано дека истите водат јавни регистри за донации кои треба да бидат достапни на јавноста преку веб страната на секоја политичка партија. Согласно членот 17 од Законот за финансирање на политички партии на Северна Македонија во регистарот за донации се води името, односно називот на донаторот и видот и вредноста на донацијата, додека во Законот за политички партии на Бугарија покрај овие две ставки се водат и имињата на маркетинг агенциите со кои работи политичката партија како и недвижниот имот кој го има во своја сопственост или е даден на користење од трети лица. Законодавците во Хрватска предвиделе дека политичките партии треба внатрешно да водат свои регистри за донациите кои ги добиваат во одредена пропишана форма, но дека истите не се јавно достапни. Што се однесува до финансиските извештаи на партиите, согласно сите четири закони истите треба да се јавни и достапни за граѓаните.

	Република Северна Македонија	Република Србија	Република Хрватска	Република Бугарија
Надлежна државна институција за контрола на финансиското работење	<ul style="list-style-type: none"> - Државен завод за ревизија - Управа за јавни приходи - Централен регистар 	Агенција за борба против корупција	Државна изборна комисија	Државен завод за ревизија
Ревизија	Државен завод за ревизија	Државен завод за ревизија	Државен завод за ревизија	Приватен независен ревизор

Во делот на контрола врз финансиското работење и ревизија на финансиското работење, се применуваат различни системи во сите четири држави кои се предмет на истражувањето. Во Северна Македонија, Државниот завод за ревизија, Управата за јавни приходи и Централниот регистар се надлежни за надзор на финансиското работење на политичките партии, односно ги добиваат нивните финансиски извештаи и извештаите од регистарот на донатори кои се должни да ги објават на своите веб страни. Ревизијата на годишните финансиски извештаи не е задолжителна, но доколку е потребно истата ја спроведува Државниот завод за ревизија.

Во Србија контролата над финансиското работење ја врши Агенцијата за борба против корупција, која ги прима и разгледува сите финансиски извештаи на политичките партии, додека ревизија на овие извештаи се прави само доколку Агенцијата го побара тоа од Државниот завод за ревизија. Во Хрватска и надзорот и ревизијата на финансиското работење на партиите го врши Државната изборна комисија, со тоа што политичките партии се должни да поднесуваат и полугодишни финансиски извештаи. Бугарија е единствената држава каде ревизијата на финансиските извештаи е задолжителна и треба да биде спроведена најпрво од независен ревизор кој со својот потпис гарантира за веродостојноста на финансиските податоци. Бугарија е единствената од четирите држави каде има независна ревизија што го прави целиот процес потранспарентен и одвоен од државната администрација. Ваквиот потпишан извештај се праќа до Државниот завод за ревизија надлежен за контрола на финансиското работење на политичките партии.

Што се однесува до казнените одредби од законите, сите четири закони предвидуваат парични казни за прекршувањето на одредбите од законот или забрана за јавно финансирање. Само законот на Србија предвидува казна затвор- “одговорното лице кое стекнува средства за финансирање на политичката партија спротивно на одредбите на

законот со намера да го прикрие изворот на финансирање или износот на собраните средства на политичката партија се казнува со затвор од три месеци до три години.”¹⁸

ЈАВНА ДОСТАПНОСТ НА ДОКУМЕНТИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ

Законот за финансирање на политички партии на Северна Македонија предвидува дека финансирањето на политичките партии е јавно и транспарентно со целосен увид од страна на граѓаните. Согласно членот 4 и членот 5 на законот сите граѓани или членови на политичката партија, имаат право на еднаков пристап и увид на финансирањето на политичката партија. Согласно истиот закон политичките партии и државни органи се задолжени јавно да објавуваат четири документи кои се однесуваат на финансирањето на политичките парти и тоа на сопствените веб страни-

ВИД НА ДОКУМЕНТ	НАДЛЕЖЕН ОРГАН ЗА ОБЈАВУВАЊЕ НА ДОКУМЕНТОТ	ПЕРИОД	МЕСТО КАДЕ ШТО ТРЕБА ДА СЕ ОБЈАВИ
Регистар на донации ¹⁹	Политички партии	Секои 6 месеци	Веб страната на политичката партија
Извештај за добиени донации ²⁰	- Управа за јавни приходи - Државен завод за ревизија	Еднаш годишно, најдоцна до 31 Март во тековната година за предходната година	Веб страна на надлежниот државен орган
Годишна сметка за финансиско работење ²¹	- Управа за јавни приходи - Државен завод за ревизија - Централен регистар	Еднаш годишно	Веб страна на надлежниот државен орган
Годишен извештај за финансиско работење ²²	Политички партии	Еднаш годишно, надоцна до 30 Април во тековната година за претходната година	Веб страната на политичката партија

¹⁸ Закон за финансирање на политички активности на Србија, член 38 , став 1

¹⁹ Закон за финансирање на политички партии во РСМ, член 17, став 5

²⁰ Исто, член 25, став 5

²¹ Исто, член 26, став 7

²² Исто, член 27а, став 1

Регистарот на донации треба да биде објавен од страна на секоја политичка партија одделно на сопствената веб страна како полугодишен извештај. Направената анализа на јавното објавување на регистарот на донации на 33 партии кои се активни во државата покажува дека само 10 од овие партии ги имаат јавно објавено регистрите за донации, а 11 партии воопшто ги немаат објавено своите регистри на нивната веб страна. Слична е ситуацијата и со објавувањето на годишните извештаи за финансиско работење, каде само 12 партии ги имаат објавено извештаите на своите веб страни, додека 9 ги немаат објавено. При проверката 12 партии немаат сопствена веб страна, па согласно тоа ги немаат објавено ниту регистарот на донации ниту годишниот извештај за финансиско работење.

	РЕГИСТАР НА ДОНАЦИИ	ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА ФИНАНСИСКО РАБОТЕЊЕ
Алијанса на Албанците	НЕ	ДА ²³
Движење Беса - Беса	ДА ²⁴	ДА
ВМРО Народна Партија	НЕ	НЕ
ГРОМ	ДА ²⁵	ДА
ЛЕВИЦА	ДА ²⁶	ДА
Либерална партија	/	/
Обединети за Македонија	/	/
Демократска партија на Албанците ДПА	ДА ²⁷	ДА
Социјал демократски сојуз на Македонија	ДА ²⁸	ДА
ВМРО-ДПМНЕ	НЕ	НЕ
ДУИ	НЕ	НЕ
Демократски Сојуз	ДА ²⁹	НЕ
Либерално демократска партија	НЕ	НЕ
Српска напредна странка во Македонија СНСМ	/	/
ПЦЕР	НЕ	НЕ
Достоинство	ДА ³⁰	ДА
Партија за економски промени ПЦЕР 21	НЕ	ДА ³¹

²³ <https://www.aleanca.eu/mk/%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98/>

²⁴ <https://www.levizjabesa.mk/raporte-financiare/>

²⁵ <http://grom.mk/>

²⁶ <https://levica.mk/izvestaj-donacii/>

²⁷ http://www.gurra-pdsh.org/index.php?option=com_content&view=article&id=629&Itemid=769

²⁸ <http://www.sdsm.org.mk/Finansiski-izveshtai.aspx>

²⁹ http://demokratskisojuz.org.mk/2018-ns_article-registar-na-demokratskiot-sojuz-za-dobienite-donacii-do-demekvri-2017-godina.nspk

³⁰ http://dostoinstvo.mk/?page_id=2743

³¹ <http://www.pep21.org.mk/index.php/partija/2015-07-27-21-15-17/200-2013>

Партија за Европска иднина ПЕИ	/	/
Партија за движење на Турците во Македонија	/	/
Српска странка во Македонија	/	/
Демократска партија на Ромите	/	/
Социјалистичка партија на Македонија	ДА	ДА ³²
Демократски сојуз на Србите во Македонија	НЕ	НЕ
Партија на Власите во Република Македонија	/	/
Нова Либерална Партија	ДА ³³	ДА
Партија на обединети демократи	ДА ³⁴	ДА
Демократска партија на Турците на Македонија	НЕ	ДА ³⁵
ВМРО ДП	/	/
Демократски сили на Ромите	/	/
Роми обединети за Македонија	НЕ	НЕ
Сојуз на Ромите на Македонија	/	/
Глас за Македонија	/	/
Граѓанско демократска унија	НЕ	НЕ

Согласно прекршочните одредби во Законот за финансирање на политичките партии во Северна Македонија, доколку не се објави регистарот на донации и годишниот финансиски извештај се запира исплатата на јавното финансирање на партиите. “Независно од прекршочната одговорност политичката партија која во пропишаниот рок нема да го објави годишниот финансиски извештај согласно со членот 27-а од овој закон, го губи правото на редовно годишно финансирање од Буџетот на Република Македонија, за период од три месеци.”³⁶ Во Април 2018 година Министерството за правда поради прекршување на членот 27 б од Законот за финансирање на политички партии во Северна Македонија санкционирало 26 партии кои го губат правото на јавно финансирање.³⁷

³² http://www.spm.org.mk/?page_id=83

³³ <http://www.nlpmk.org/%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B8/>

³⁴ <http://podem.org.mk/%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B8/>

³⁵ <http://tdp.org.mk/index.php/mk/2012-11-08-14-10-03.html>

³⁶ Закон за финансирање на политички партии во РСМ, член 27б, став 1

³⁷ Службен весник на РСМ, 27 Април 2018 година, бр. 72. Стр. 11

Извештаите за добиени донации на своите веб страни треба да ги објават и Управата за јавни приходи и Државниот завод за ревизија. Управата за јавни приходи на својата веб страна има објавено извештаи за донации само од 9 политички партии за 2018 година³⁸, Државниот завод за ревизија нема објавено податоци за 2018 година, додека за 2017 година се објавени извештаите за донациите од 34 политички партии³⁹. Во 2017 година пак Управата за јавни приходи има објавено исто така само 9 извештаи за донации на политичките партии. Можеме да заклучиме дека Државниот завод за ревизија објавува најголем дел од извештаите кои политичките партии ги поднесуваат и истите се јавно достапни. Она што може да се забележи е разликата во бројот на објавените извештаи на различните државни институции.

ПЕРЦЕПЦИИТЕ НА ЈАВНОСТА И ФИНАСИРАЊЕТО НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ

За потребите на ова истражување беше изготвен структуриран онлајн прашалник со кој беа опфатени 105 испитаници од нашата држава. Прашањата се однесуваа на запознаеноста на јавноста со процесот и начинот на финансирањето на партиите, нивната запознаеност со Законот за финансирање на политичките партии, како и генералната перцепција на граѓаните за политичките партии.

На прашањето дали сте запознаени со процесот на финансирање на политичките партии, 44.7% од испитаниците одговориле дека се запознаени, додека 33% не се запознаени со начините на кои партиите се финансирани. Голем е процентот на оние кои не се заинтересирани за начинот на кој партиите се финансираат, и тоа 22.3%. На прашањето дали сте запознаени со Законот за финансирање на политички партии, 56.3% одговориле дека воопшто не се запознаени, 27,2% дека ги знаат обврските за политичките партии и државните органи кои произлегуваат од овој закон, додека 16,5% дека не се заинтересирани за Законот воопшто. Може да се заклучи дека голем број на граѓани во државата воопшто не се запознаени со Законот за финансирање на политичките партии. Особено загрижува фактот што голем број од испитаниците не се заинтересирани како партиите се финансираат, од кои најголем дел се високо образовани луѓе и магистри (86%) и се на возраст од 18 до 39 години.

Повеќе од половина, односно 52.4% од граѓаните не знаат дека политичките партии се финансираат од јавни финансии и дека истите користат 0,15% од вкупните приходи во Буџетот, а се работи за испитаници кои се високо образовани и на возраст од 18 до 39 години. Ова ни укажува дека претежно младите и образовани луѓе не се запознаени со начините на финансирање на политичките партии.

³⁸ <http://www.ujp.gov.mk/mk/vodic/category/1639>

³⁹ <http://dzt.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=1073>

Во делот на тоа како јавното финансирање влијае на корупцијата во државата, 55.4% сметат дека јавното финансирање на политичките партии нема да го намали нивото на корупција, додека 17.8% сметаат дека целосното јавно финансирање на политичките партии дефинитивно ќе го намали нивото на корупција во државата. Голем процент од испитаниците, односно 26.7% сметаат дека целосното јавно финансирање нема да има никакво влијание врз нивото на корупција.

Во делот на транспарентноста на финансирањето на политичките партии, најголем дел од испитаниците односно 94.2% одговориле дека истото не е ниту јавно ниту транспарентно, додека 87.4% од испитаниците укажале на фактот дека никогаш досега не виделе финансиски извештај на некоја политичка партија. Но, 75.4% од нив знаеле точно каде можат да ги најдат годишните финансиски извештаи на политичките партии. Ова укажува на фактот дека граѓаните се делумно информирани за тоа каде можат да ги најдат годишните финансиски извештаи, но се незаинтересирани за нивната содржина и дали истите се транспарентно објавени и јавно достапни.

Повеќе од половина од испитаниците не знаат дека политичките партии се обврзани да водат регистар на донации, но 94.2% сметаат дека истиот треба да биде јавен и јавно достапен за сите граѓани.

Повеќе од половина, односно 54.4 % од испитаниците сметаат дека доколку ревизијата на годишните финансиски извештаи наместо Државниот завод за ревизија ја извршуваат самостојни ревизори, транспарентноста на финансирањето на политичките партии ќе се зголеми, 39.8% сметаат дека транспарентноста со оваа измена нема да се зголеми, додека 5.8% сметаат дека ваквата промена нема да има никакво влијание на транспарентноста на финансирањето на политичките партии.

Голем број од испитаниците сметаат дека државните органи треба да вршат поголема контрола врз финансирањето на политичките партии и истакнуваат: *“Транспарентноста ќе се зголеми со поголема контрола од страна на државата на тоа колку партиите го почитуваат законот за објавување информации.”*⁴⁰

Уште една од работите кои ја потенцираат испитаниците е улогата на медиумите во зголемување на транспарентноста на финансирањето на политичките партии и истакнуваат: *“Транспарентноста на финансирањето мора да оди преку медиумите директно. Истите извештаи мора да бидат објавени и објаснети од стручни лица до јавноста.”*⁴¹ Дотолку повеќе, еден од испитаниците истакнал дека за подобра транспарентност на партиите потребно е: *“... јавно објавување на нивните извештаи, но и презентирање на истите пред релевантните тела и јавноста на прес конференција”*⁴²

Согласно квалитативните коментари испитаниците сметаат дека државата треба повеќе да го зголеми мониторингот врз финансирањето на политичките партии, па дури и да

⁴⁰ Цитирана изјава на испитаник во направената онлајн анкета

⁴¹ Исто.

⁴² Исто.

формира посебно тело кое ќе се бави исклучиво со оваа проблематика. Укажуваат на фактот дека медиумите не се ажурни и посветени на претставување на овој процес во јавноста и не ги информираат доволно граѓаните, но исто така и дека не постои веб страна на која разбирливо ќе бидат објаснети податоците од финансиските извештаи на политичките партии. Квалитативните коментари укажуваат и на фактот дека граѓаните сметаат дека со зголемувањето на јавното финансирање на партии ќе се намали нивото на корупција во државата, но и дека ќе се зголеми транспарентноста при известувањето за нивното финансирање. Квалитативните коментари укажуваат на фактот дека граѓаните имаат мала доверба во финансиските извештаи на партиите.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Резултатите од ова истражување покажуваат дека постојат голем број на пречки во процесот на транспарентно финансирање на политичките партии во Северна Македонија. Истражувањето детектираше неколку пропусти во Законот за финансирање на политичките партии, и тоа во однос на: а) непочитување на одредбите кои се однесуваат на јавно и транспарентно финансирање во делот на објавување на годишните финансиски извештаи и податоците од регистарот на донации, б) незапознаеноста на јавноста со начинот на кој политичките партии се финансираат, с) неажурност на државните институции во делот на објавувањето на податоците и извештаите за финансирањето на политичките партии.

Главни пречки и недостатоци кои се воочени во Законот за финансирање на политичките партии во Северна Македонија во однос на останатите закони од регионот се:

- Задолжителното обезбедување на дополнителни јавни средства за финансирање на работата на истражувачко-аналитичките центри на политичките партии. За разлика од регионот каде овие центри се финансираат од приватни средства на партија, во Северна Македонија е воведено и јавно финансирање со недефиниран начин на распределба на средствата помеѓу политичките партии.
- Можноста за плаќање на членарина во висина од една просечна нето плата. Можноста за плаќање на членарина до 400 евра им овозможува на партиите да ја избегнат можноста за директно донирање и да обезбедат високи финансии само од чланарина на своите членови.
- Немањето на обврска на политичката партија да склучува договори за донација.
- Можноста за бесплатно давање на услуги од страна на правни лица ја зголемува можноста за корупција и нетранспарентно финансирање на политичката партија.
- Непостоење на одредба која точно го пропишува максималниот износ на средства кои можат да бидат потрошени во една изборна кампања, со што се јавува нелојална конкуренција помеѓу партиите кои можат да обезбедат големо приватно финансирање, наспроти оние кои не можат тоа да си го дозволат.

- Недоволно високи казнени одредби. Споредбено со законот на Србија каде е одредена и казна затвор за прекршување на одредбите од Законот за финансирање на партии, во нашата земја се пропишани само финансиски казни.

Истовремено евидентни се и позитивните страни на Законот за финансирање на политичките партии во Северна Македонија, вклучувајќи:

- Јавен регистар на донации објавен на веб страната на партијата и на веб страните на државните институции
- Задолжително јавно објавување на годишните финансиски извештаи на веб страната на политичката партија и на веб страните на државните институции

Согласно направената анализа од применувањето на законот во пракса може да се воочат неколку одредби кои не се почитуваат и се однесуваат на јавното објавување на податоците од страна на политичките партии, слабата информираност на јавноста и неажурност на државните институции. Покрај овие генерални забелешки воочени се и следните специфични недостатоци :

- Голем дел од политичките партии не ги почитуваат одредбите за јавно објавување на регистарот на донации и годишните финансиски извештаи кои треба да ги објавуваат на својата официјална веб страна.
- Државните институции не ги почитуваат одредбите за јавно објавување на извештаите од регистарот на донации и годишните финансиски извештаи на политичките партии
- Повеќе од една третина на политичките партии немаат сопствена веб страна
- Необјавување на точната сума на јавно финансирање на поединечните политички партии.
- Јавноста не е запознаена со процесот и начините на финансирање на политичките партии.
- Јавноста смета дека медиумите недоволно и несоодветно информираат за процесот на финансирање на политичките партии, што директно влијае на неговата транспарентност.
- Јавноста смета дека политичките партии се нетранспарентни во процесот на финансирање на своите активности.
- Јавноста укажува на слаб мониторинг на финансирањето на политичките партии од страна на државните органи надлежни за истиот.

Според наодите во ова истражување извлечени се препораки во неколку насоки.

- Засилен мониторинг на финансиското работење на политичките партии од страна на надлежните државни органи, вонредни контроли и цврсто запазување на роковите кои се зададени во законот.
- Зголемена меѓусебна соработка и редовни состаноци на државните органи надлежни за мониторинг и контрола на финансирањето на партиите, кои притоа транспарентно треба да ги објават сите документи поврзани со финансирањето на политичките партии.

- Промена на казнените одредби во делот на непочитување на обврската за јавно информирање за финансиите на политичките партии.
- Активно вклучување на граѓаните во мониторирањето на процесот, преку отворање на специјална линија за пријави на корупција, формирање на работна група во која ќе членуваат и граѓански организации и ќе помогнат во мониторирањето на процесот.
- Подигнување на свеста кај граѓаните за важноста на процесот на финансирање на политичките партии
- Запознавање на јавноста и граѓаните за правото на јавна достапност на документите кои се однесуваат на финансирањето на политичките партии.
- Обезбедување на релевантни и лесно читливи, достапни за целата јавност информации за финансирањето на партиите преку отворање на посебна веб страна и пристап до документите за финансирање на политичките партии од едно место.
- Поголема ажурност и посветеност на медиумите во делот на информирањето за процесот на финансирање на политичките партии.

Истражувањето покажа дека граѓаните во најголем дел немаат доверба во државните институции и сметаат дека истите не вршат доволен мониторинг, контрола и ревизија врз политичките партии и начините на кои тие се финансираат. Исто така, граѓаните немаат знаење и информации за процесот на финансирање на партиите и нивната транспарентност. Резултатите од истражувањето укажаа и на фактот дека медиумите не ги информираат граѓаните за процесот на финансирање на политичките партии, или доколку го прават тоа е на несоодветен и неразбирлив начин. Истражувањето укажа на фактот дека сите информации за финансирањето на партиите треба да бидат собрани на едно место, една веб страна која ќе биде лесно достапна за граѓаните и покрај пропишаните документи согласно законот за финансирање на политички партии ќе содржат и останати анализи и податоци кои се лесно разбирливи за јавноста.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Закон за финансирање на политички партии на Република Северна Македонија
- Закон за финансирање на политички активности на Република Србија
- Закон за буџет на Република Србија
- Закон за финансирање на политички избори, кампањи и референдуми во Република Хрватска
- Закон за политички партии на Република Бугарија
- Министерство за финансии на Република Северна Македонија, Граѓански Буџет 2017 година (<https://www.finance.gov.mk/files/u3/Gragjanki%20Budjet.pdf>)
- Министерство за финансии на Република Хрватска, Буџет на Република Хрватска (<http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2019-godina>)
- Завод за статистика на Република Северна Македонија (http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/4.1.19.47_mk.pdf)

ВЕБ СТРАНИ НА ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ

- Алијанса на Албанците - <https://www.aleanca.eu/>
- Движење Беса - <https://www.levizjabesa.mk/>
- ГРОМ - <http://grom.mk/>
- ЛЕВИЦА - <https://levica.mk/>
- Демократска партија на Албанците - <http://www.gurra-pdsh.org/>
- СДСМ - <http://www.sdsm.org.mk/>
- Демократски сојуз - <http://demokratskisojuz.org.mk/>
- Достоинство - <http://dostoinstvo.mk/>
- ПЕП 21 - <http://www.pep21.org.mk/>
- Социјалистичка партија на Македонија - <http://www.spm.org.mk/>
- Нова Либерална Партија - <http://www.nlpmk.org/>
- ПОДЕМ - <http://podem.org.mk/>
- Демократска партија на Турците на Македонија - <http://tdp.org.mk/>

ВЕБ СТРАНИ НА ДРЖАВНИ ИНСТИТУЦИИ

- Управа за јавни приходи - <http://www.ujp.gov.mk/>
- Државен завод за ревизија - <http://dzt.mk/>
- Централен регистар - <https://www.crm.com.mk/>